

senki sem vitathatja el, ha az alábbi példákat megnézi és elgondolkozik azon, milyen bőséges további választék lehetséges.

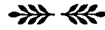
$$\begin{array}{lll} 5 >. & 2 <. & 6 \neq 4+. \\ 7+2 >. & 6- <. & 5 \neq 8-. \\ 8+3 < 9+. & 8-2 < 9-. & 6+3 \neq 12-.\end{array}$$

Ezeknek a feladatoknak persze nemcsak egyetlen helyes megoldása lehetséges. Erre azonban már eddig is láttak példát a tanulók, a bontásnál. A szülők várható ellen-

állása tehát az erre való utalással leszerelhető.

Azt ugyanis hiába mondanánk, hogy a javasolt jelek bevezetésével halmazok összehasonlítására és függvényszerű gondolkodásra nevelünk. Az sem volna elég nyomós érv, hogy az itt javasolt jelek bevezetésénél jóval messzebbre is elmennék más országokba (pl. a Szovjetunióban, az NDK-ban és másutt) a tantervi anyag megreformálására irányuló kísérletek során.

Dr. Gzásó István

TÖRTÉNELEM, TÖRTÉNET

A címben szereplő szavak — mint ismeretes — anyanyelvünkben többjelentésű szavaként használatosak. Az értelmező szótár tanúsága szerint a történetet három, a történelmet pedig öt alapjelentéssel is használják. Így pl. a történet lehetséges jelentései: 1. valamilyen megtörtént vagy kitalált esemény, vagy összefüggő eseménysorozat, 2. történelem, 3. régi értelemben szerint vaksors, véletlen. A történelem viszont felváltva jelentheti: 1. az emberiség, vagy valamely nép, nemzet, ország vagy ennél kisebb közösség életében történt fontosabb események sorozatát, 2. ezek hű, időrendbe szedett leírását, 3. a történettudományt, 4. az iskolai tárgyat 5. átvitt értelemben a jövőndőt, utókort.¹

Az a körülmény azonban, hogy a kérdéses szavakat a szóhasználat egymás szinonimáinak fogja fel, s történelemmel is jelöl történetet és történettel is történelmet, nem egyszer zavaró momentumként lép fel, és magát a megértést is megnehezíti. Elvi jelentőségű művek olvasása közben, és ez különösen a fordításoknál gyakori, sokszor kell tanácstalanul megállnunk, hogy eldönthessük, a történelemnek vagy történetnek melyik jelentésére is kell, hogy gondoljunk. Ennek a nehézségnek a feloldása, véleményünk szerint, két, egymással szorosan összefüggő kérdés vizsgálatát teszi szükségessé: 1. vajon helyesen értelmezik-e a történelem és a történet szavak jelentését akkor, amikor egymás szinonimáiként fogják fel, 2. hogyan használhatjuk helyesen e szavakat, ha értelemzavaró szerepüket meg akarjuk szüntetni.

Nyilvánvaló, ezúttal is csak az lehet a kérdés nyitja, ha előbb ismeretelméleti oldalról közelítjük meg a problémát, s a szaktárgyi terminológiára vonatkozó klasszikus elvek² szigorú betartásával meghatározzuk, hogy milyen fogalmat jelölünk a történelem, és milyet a történet szóval, s csak azután vonunk le használatára szabályt. A feladat

első részének megoldására annál is inkább vállalkozhatunk, mivel arra nézve, hogy mi is az a fogalom, amit egyfelől történetnek, másfelől történelemnek nevezünk, hazai szakemberek, elsősorban történettudósok — már mondtak ki elvi döntéseket. Méghozzá olyan elvi megállapításokat, amelyek a marxista ismeretelmélet talaján is megállják a helyüket. Jó érzékkel, ösztönös dialektikával felismerték azt a szabályszerűséget, amit a mi, materialista visszatükröződés elvén alapuló ismeretelméletünk úgy fejez ki, hogy az anyag és tudat, továbbá a megismerés és a megismerés tárgya megkülönböztetendők³, s nyelvi adottságainknak megfelelően a történetet az objektív történéis, a történelmet pedig az arról szóló tudomány számára foglalták le.

Filozófiai megalapozással ezt a gondolatot — tudomásunk szerint — először Kornis Gyula fejtette ki „Történefilozófia” című, különben merőben idealista szemléletű művében. Felismerve, hogy a magyar nyelv a történet és a történelem szavak révén lehetőséget kínál, hogy az „objektív történéis”-t és annak tudatunkban való visszatükröződését szavakkal is megkülönböztessük, művében a két szó jelentésének szabatos meghatározását is adta, leszögezve, hogy történeten általában a „múlt események valóságá”-t, a „megtörtént”-et, történelmen pedig a megtörténtről, a történetről szóló ismeretet, tudományt kell értenünk. Ugyanakkor a két fogalom közötti különbséget szellemes példákkal meg is világította. „Olyan a kettő közötti különbség — írja —, mint a növény növése és a botanika, a hangrezgés és az akusztika, a gondolkodás és a pszichológia között”. A továbbiakban kimutatta, hogy miután minden létezőnek van története, s így a történelemnek minden történéis tárgya lehet, a történelem szót a legtágabb jelentéssel is használhatjuk. E szerint tehát minden múlttról szóló

tudományos ismeretünk történelemnek tekintendő. Ilyen értelemben beszélhetünk például a világmindenség, a naprendszer, a föld, a növény- és állatvilág, vagy bármely más természeti tárgy történelméről is. Ezzel szemben arra is rámutatott: miután a természet tárgyainak történetével a természettudományok foglalkoznak, s a történelem tudománya elsősorban az emberrel, az ember múltbeli tevékenységével foglalkozik, szűkebb értelemben történelmen az emberi nem történetére vonatkozó ismereteket kell érteni.⁴ Alapjukban hasonló gondolatoknak adott hangot később Domanovszky Sándor is, akinek bár fenntartásai voltak a történet és a történelem fogalmainak meghatározhatóságát illetően, abban azonban mégis egyetértett, hogy anyanyelvünkben a történet „csak az eseményfolyamatokra alkalmazható”, a történelem pedig „a tudományt fejezi ki, amely e folyamatokkal foglalkozik, illetve azt a magasabbrendű összefogó képet, vagy tudást, amelyet az eseménysorokról, helyesebben a múlt jelenségeiről magunknak alkotunk.”⁵ A történelem fogalmi körét azonban szűkebbre vonta, kijelentve, hogy történelemnek csak az emberi nem múltjáról szóló ismereteket tekinthetjük, de egyúttal magát a fogalmat is pontosabbá tette, amennyiben kifejezte, hogy az emberi nem múltjáról szóló ismeretek is csak attól kezdődően vehetők történelem számba, hogy az „ember természeti fejlődése” lezárult, amióta az ember „mint közösséget alkotó, kulturált lény” létezik.⁶ A hazai szakemberek kérdésünkre vonatkozó fejtegetéseiknek sorát Szabó István megállapításaival zárhatjuk, aki a dialektikus materializmus elveit alkalmazva rámutatott, hogy a történet fogalma „egybeesik a mozgás fogalmával is,” s történeten olyan folyamatot kell érteni, amelyben „minden történőnek oka van s minden történés, mint okozat egyben ok is”. Ugyanő tisztázta, hogy a történelem fogalmába, még akkor is, ha csupán az emberi nem múltjára vonatkozó ismereteket értjük rajta, természetre vonatkozó ismeretek is tartoznak, amennyiben a természet kihát az emberre, s maga az ember is hatást gyakorol arra.⁷

Jóllehet a fenti gondolatokkal alapvetően egyetértünk, a kérdés helyes megoldására törekedve, nem hagyhatjuk figyelmen kívül azokat a megállapításokat, amelyeket különösen a történetre nézve Marx és Engels tettek. Bár igaz, hogy náluk — minthogy az általuk használt nyelvek: a német, az angol és a francia az objektív történet és annak visszatükröződését ugyanazon egy szóval (Geschichte, history, histoire) fejezik ki⁸ — a történelem és a történet külön jelölését nem találjuk, fejtegetéseikben mégis külön fogalomként jelenik meg az, amit a magyar nyelv-

ben a történet, és amit a történelem szóval jelölünk. Így például „A német ideológia” egyik idevágó jegyzetéből egészen világosan kiderül, hogy azt a fogalmat, amit a magyar nyelv a történet szóval jelöl, rendkívül szélesen értelmezték, s egyformán értették rajta a természet és az emberi nem múltját, s az ideológiát csupán az emberi történet egyik oldalának tekintették.⁹ De megtaláljuk a műben a történet fogalmának azt a szűkebb értelmezését is, amelyet pontosabban emberi történetnek nevezhetünk. Ez, megfogalmazásukban így hangzik: a történet „nem egyéb, mint az egyes nemzedékek egymásutánja, amelyek mindegyike kiaknázza azokat az anyagokat, tőkéket, termelőerőket, amelyeket valamennyi elődje reá hagyományozott, ilyenképpen tehát egyfelől a ráhagyott tevékenységet folytatja egészen megváltozott körülmények között, másfelől pedig a régi körülményeket módosítja egészen megváltozott tevékenységgel.”¹⁰

Ha már most a fentieket elegendő alapnak tartjuk ahhoz, hogy a történelem és a történet fogalmait meghatározzuk, a végeredményt a következőkben foglalhatjuk össze. Mind a történet, mind pedig történelem szavunk egy tágabb és egy szűkebb fogalmat jelöl. Történet szavunk tágabb értelemben a megtörtént események összességét, a természetben lezajlottakat csakúgy, mint a társadalom és a gondolkodás síkján végbementeket, ezek időbeli egymásutániságát, szakadatlan fejlődését, egyszerűen: a tudományos kutatás tárgyául szolgáló történeti folyamat egészét jelöli. Szűkebb értelemben az emberi nem életében, az emberi társadalomban történt folyamatokat, eseményeket, a nemzedékek egymásutánját, az ember előrehaladását stb. jelölhetjük vele. Ez utóbbi esetben azonban, mint mondtunk, helyesebb emberi történetről beszélni. Természetesen, a történet fogalmi köre, anélkül, hogy lényege változást szenvedne, tovább is szűkíthető, hiszen nemcsak az emberi nem történetéről, hanem azon belül egyes földrészek, országok, sőt kisebb egységek történetéről is beszélünk. Történelmen tágabb értelemben a valóság mindhárom területének múltjára vonatkozó ismereteket érthetjük. Szűkebb értelemben azonban csupán az emberi nem múltjára vonatkozó ismereteket. Természetesen a történethez hasonlóan a történelem fogalmi köre is szűkíthető.

A fentiek alapján, első kérdésünkre csakis azt felelhetjük, hogy akik a történelem és a történet szavakat szinonimaként kezelik, helytelenül járnak el. Akarva, nem akarva durva ismeretelméleti hibát követnek el, amennyiben összekeverik a megismerést és a megismerés tárgyát, az anyagot és a tudatot.

A mondtak alapján, úgy véljük, kézen-

fekvő a válasz második kérdésünkre is, ti. arra, hogy hogyan helyes a történelem és a történet szavakat használni. Nyilvánvaló, ismeretelméleti szempontból akkor követünk helyes szóhasználatot, ha kizárjuk a történet történelem, és fordítva: a történelem történet jelentését. A szűkebb értelemben vett történelem tehát nem a történetnek, hanem a történettudomány szónak szinonimája. Ha tehát valamely tárgy múltjáról szólunk, a történet szavunkat kell az adekvát fogalmat megjelölőnek tekinteni (pl. földtörténet, világtörténet, egyetemes történet, őstörténet, magyar történet, művészettörténet, agrártörténet, helytörténet, stb.) Ha viszont valaminek a múltjáról szóló ismereteket kívánjuk megjelölni, az esetben a történelem szavunk fejezi ki a pontos fogalmat (a fenti példák-

nál maradvá tehát: földtörténelem, világtörténelem, egyetemes történelem, őstörténelem, magyar történelem, művészettörténelem, agrártörténelem, helytörténelem, stb.). Természetes azonban, hogy a véleményünk szerint helyes elv csak akkor mehet át a köztudatba, ha mindenekelőtt a szakirodalom és a publicisztika következetesen érvényesíti. Mi tehát, a Magyar Nyelv egykori, magát meg nem nevező cikkírójával szemben, aki ezen a ponton letette a fegyvert, mondván: „a már megszilárdult szóhasználatnál nincs mit tennünk”¹¹ a gondolható és történész Kornis Gyulának adunk igazat és vele értünk egyet, aki kívánatosnak tartotta, hogy a fogalmi különbség a szavak használatában is kifejezésre jusson.¹²

Kávássy Sándor

SZEMLE

TECHNIKAI ESZKÖZÖK A NYELVOKTATÁSBAN

(A nyelvi laboratóriumi nyelvoktatás elvei és módszerei)

A pedagógia időszerű kérdései külföldön c. sorozat újabb kötete elsősorban az idegen nyelvet tanítók számára jelent igen hasznos olvasmányt, de a könyvben felvetett néhány aktuális probléma más szakosok körében is érdeklődésre tarthat számot.

Napjainkban az idegen nyelvoktatásban világszerte végbemenő hatalmas változásnak lehetünk tanúi: mindenütt új módszerekkel és eljárásokkal, a technikai eszközök ésszerű felhasználásával próbálkoznak. A több mint egy évtizedes külföldi tapasztalatok azt bizonyítják, hogy tervszerű és tudatos tanári irányítással a technikai eszközök helyes alkalmazása növeli az idegen nyelvoktatás eredményességét, mivel olyan lehetőségeket teremt, amelyek gépek nélkül elképzelhetetlenek.

A kötet a problémát jól megvilágító három tanulmányt tartalmaz.

G. J. Dorf—Suszter: A tanítási óra 45 perce c. cikke (megjelent: Inoszttrannie jaziki v skole, 1964. I. sz.) minden pedagógust érdeklő kérdésre igyekszik válaszolni: hogyan érhető el, hogy minden tanuló végigdolgozza az órának mind a 45 percét; milyen eljárásokra van szükség, hogy az órán ne csak egyesek, hanem minden tanuló feleljen és valamilyen feladatot hangosan elvégezzon, biztosítva ezáltal az idegen nyelvű beszédet kifejlesztő kellő mennyiségű gyakorlást. A felvetett kérdésekre két szempontból válaszol a szerző, bemutatva a tanóra ésszerűbb kihasz-

nálásának lehetőségeit technikai taneszközök nélkül, ill. technikai taneszközök segítségével.

Olyan eljárásokat ismerhetünk meg, amelyek segítségével technikai eszközök igénybevétele nélkül is biztosítható minden tanuló aktív részvétele, jól megszervezhető az egész osztály munkája.

A szerző a továbbiakban a technikai eszközök alkalmazásával kapcsolatos eljárásokat mutatja be és megállapítja, hogy ily módon könnyebb és eredményesebb a tanár munkája, ésszerűbb és gazdaságosabb a tanóra idejének kihasználása.

Különösen értékes segítséget nyújt a moszkvai 112. sz. 11 osztályos iskolában működő kabinet felszerelésének, magyarázattal ellátott kapcsolási rajzának bemutatása. Megjegyzendő, hogy a leírt berendezés hazai készülékek és alkatrészek felhasználásával nálunk is elkészíthető.

Végül a szerző részletesen tárgyalja a kabinet működtetésének változatos lehetőségeit, ill. a valamennyi tanuló egyidejű munkáját biztosító feladatrendszert.

H. Rott: A technikai kabinet az orosz nyelvi képzésben és továbbképzésben c. cikkében (megjelent: Fremdsprachenunterricht, 1963. 12. sz.) különös nyomatékkal hangsúlyozza, hogy az orosz tanárképzés jelenlegi formái sok tekintetben már nem felelnek meg a fokozott követelményeknek, új utakat kell keresni. Véleménye szerint a nyelvgyakorlatokat a technika jelenlegi színvonalának meg-